

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTO BENDRINĖS KALBOS SKYRIUS

VILNIAUS UNIVERSITETO LIETUVIŲ KALBOS KATEDRA

20-oji Jono Jablonskio konferencija

Lietuvių kalbos gyvavimas ir atsinaujinimas
šiūolaikinėje visuomenėje

PRANEŠIMŲ TEZĖS

2013 m. spalio 4 d.
Lietuvių kalbos institutas

Sudarė ir spaudai rengė

RITA MILIŪNAITĖ

AURELIJA TAMULIONIENĖ

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ

Lietuvių kalbos instituto

Bendrinės kalbos skyriaus el. pašto adresas *kalboskultura@lki.lt*

TURINYS

RASA DOBRŽINSKIENĖ	
Policijos pareigūno įvaizdis Lietuvos žiniasklaidoje	5
KAZIMIERAS GARŠVA	
Pietryčių Lietuvos vardyno kilmė ir autentiška rašyba	7
LAIMA KALĖDIENĖ	
Bendrinės lietuvių kalbos samprata 21 a. pradžioje	9
JONAS KLIMAVIČIUS	
Jonas Jablonskis ir tautos kalba	11
REGINA KOŽENIAUSKIENĖ	
Figūriškas atnaujintosios frazeologijos žaismas žiniasklaidoje	12
AURELIJA LEONAVIČIENĖ, DALIA LIEPUONIŪTĖ	
Europos Sąjungos dokumentų leksinių analitinių konstrukcijų vertimas iš prancūzų kalbos į lietuvių kalbą	14
RITA MILIŪNAITĖ	
Naujieji kontaminaciniai dariniai dabartinėje vartosenoje	17
LINA MURINIENĖ	
Kalbos reiškinių vertinimo laipsniai: ties (ne)normos riba	19
DAIVA MURMULAITYTĖ	
Piniginių vienetų pavadinimų semantika	21
INGA NANARTONYTĖ	
Leksikos aktualizacijos būdai žurnaluose paaugliams	23
LAIMA PEČKUVIENĖ, GIEDRĖ ČEPAITIENĖ	
Teisės dokumentų sintaksės bruožai	25
IRENA SMETONIENĖ	
Intertekstualumas reklamoje	27
DZINTRA ŠULCĖ	
Tarptautinių žodžių vartojimo aktualijos	29
AURELIJA TAMULIONIENĖ	
Piniginių vienetų pavadinimai <i>Bendrinės lietuvių kalbos žodyne</i>	31

DAIVA VAIŠNIENĖ	
Kalbos politikos dabartis: apie tradicijas ir naujas išvalgas	33
VIDAS VALSKYS	
Dėl kai kurių sintaksės reiškinių norminamojo vertinimo ir pateikties	34
RASUOLĖ VLADARSKIENĖ	
Administracinės kalbos leksikos naujovės	36
APIE AUTORIUS	38

POLICIJOS PAREIGŪNO ĮVAIZDIS LIETUVOS ŽINIASKLAIDOJE

Žiniasklaida šiuolaikinėje visuomenėje atlieka svarbų informacijos perteikimo vaidmenį. Informacijos prieinamumas, atvirumas, spartus kitimas, nuolatinis tos pačios temos eskalavimas geba įtraukti visuomenę ir netgi formuoti tam tikras nuostatas kuria nors tema. Sensacingi ar neigiamo turinio pranešimai labiau patraukia žmonių dėmesį, yra geriau išimunami ir sukelia audringesnes diskusijas nei teigiami. Todėl ir pati žiniasklaida stengiasi informuoti apie įvykius, susijusius su žinomais žmonėmis, tam tikromis profesijomis, skandalingais faktais. Atsižvelgiant į stiprią žiniasklaidos priemonių konkurenciją ir pastangas pirmoms pranešti ką nors intriguojamo, kartais informacija nuspalvinama per daug ryškiomis spalvomis, taip iškreipiant faktų tikrumą. Tai lemia ir neigiamo požiūrio į žiniasklaidą susidarymą. Ypač diskutuotina internete teikiamos informacijos kokybė, nes čia jos srautas yra didelis ir sparčiai kinta, informaciją galima ištrinti, perrašyti ir pan. Televizijoje ir spaudoje tokių dalykų padaryti neįmanoma, todėl prieš pateikiant informacija specialiai rengiama ir tikrinama. Taigi žiniasklaidos atsakomybė ir naudojami būdai perteikti informaciją visuomenei taip pat yra svarbūs nagrinėjant, kokį vienos ar kitos visuomenės grupės įvaizdį ji kuria.

Siekiant išsiaiškinti, kokios konotacijos – teigiamos ar neigiamos – pranešimai apie policijos pareigūnus vyrauja žiniasklaidoje, pasirinktos dvi skirtingos informavimo priemonės – dienraščio „Lietuvos rytas“ 2013 m. publikacijos ir interneto portalo *delfi.lt* 2012–2013 m. pranešimai. Tyrimui atlikti pasitelkta pragmatinės lingvistikos kalbinių aktų teorija, leidžianti vertinti pasakymų intencijas (funkcijas), kurios atskleidžia, koks policijos pareigūno įvaizdis kuriamas žiniasklaidos priemonėse. Tam ypač svarbi ir sakinių semantika. Tokį tyrimą paskatino girdima nuomonė, kad žinia-

sklaida turi įtakos prastiems policijos reitingams, kad apie policijos pareigūnus skelbia tik neigiamą informaciją ir pan.

Taigi pranešimo tikslas – atskleisti žiniasklaidos priemonėse pateikiamą policijos pareigūno įvaizdį pasirenkant opozicinį – teigiamos ir neigiamos – informacijos vertinimą.

Surinkta medžiaga rodo teigiamos ir neigiamos konotacijos pasakymų esant apylygiai. Tikėtina, kad peržiūrėjus daugiau žiniasklaidos šaltinių ir atlikus išsamesnius tyrimus, būtų galima teigti, kad žiniasklaida pateikia įvairią informaciją apie policijos pareigūnus, tik neigiamos konotacijos pranešimai yra labiau įsimenami.

PIETRYČIŲ LIETUVOS VARDYNO KILMĖ IR AUTENTIŠKA RAŠYBA

Pietryčių Lietuvoje siaurinti valstybinės lietuvių kalbos funkcijų nėra jokio kalbinio ir teisinio pagrindo. Vilniaus, Šalčininkų rajonuose per 70 proc. gyvenamųjų vietų vardų ir per 90 proc. vandenvardžių iki šiol yra lietuviškos kilmės, tik per okupacijas šiek tiek fonetiškai apslavinti. Vietovardžiuose, pavardėse išlieka lietuviški 1) neišvestiniai bendriniai žodžiai, 2) priesaginiai vediniai ir 3) dvikamieniai, sudurtiniai žodžiai, pvz., *Gaidžiai* k. Jšn. / lenk. *Gojdzie* / :liet. *gaidys*, pavardė *Gaidys* / lenk. *Gojdz*; *Baliūliai* k. Pbrd. / lenk. *Balule* / :liet. pavardė *Baliūlis* / lenk. *Baliul*, *Balul*; *Nárbutiškės* k. Mck. / lenk. *Narbutiszki* / :liet. *Nárbutas* / lenk. *Narbut*.

Vietovardžius visur priimta teikti autentiškus, neišverstus ir pagal vienodus standartus. Vad. „lenkiškos“ formos šiuo atveju yra neautentiškos, iškraipytos (jos tampa nei taisyklingos lietuviškos, nei lenkiškos, nes tokių slavų žodžių, jų darybos elementų nėra). Etninių lietuvių žemių autentiškus vietovardžius dar 1939 m. nustatė Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta kalbininkų komisija, juos patvirtino ir Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Visos Lietuvos piliečių iki 1940 m. buvusios autentiškos pavardės prieš 30 m. buvo pradėtos skelbti „Lietuvių pavardžių žodyne“ (t. 1, 1985; t. 2, 1989) ir dėl to nekelta jokių diskusijų. Pavardę vartoja ne tik ją turintis asmuo, bet ir visuomenė, todėl pavardės turi būti reguliuojamos daugumos piliečių patogumui. Dabar diskutuojama ne apie lenkų pavardžių rašybą, o apie valstybinės lietuvių kalbos rašybą, siūlant jai pridėti apie 130 naujų raidžių (su diakritikais). Tada 32 valstybinės kalbos raidės nesudarytų ir 20 procentų.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1999 m. nusprendė, kad rašant piliečių oficialius dokumentus nelietuviškais rašmenimis „būtų ne

tik paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos principas, bet ir sutrikdyta valstybės ir savivaldybės įstaigų, kitų įmonių, įstaigų bei organizacijų veikla“. Lietuvos lenkų pavardės pagal sutartį su Lenkija tradiciškai rašomos pagal skambesį ir nelietuvinamos – nekeičiamos, nepridedamos lietuviškos priesagos, nekeičiami balsiai ir t. t. Jeigu Lietuvoje būtų keičiama abėcėlė, rašyba, vietovardžiai, vardai, pavardės – reikštų, kad valstybėje nebegalioja jos Konstitucija, įstatymai, kyla pavojus demokratinei santvarkai, Tautai, valstybės nepriklausomybei.

BENDRINĖS LIETUVIŲ KALBOS SAMPRATA 21 A. PRADŽIOJE

1. **Bendrinės kalbos** (toliau – bk) **sampratos kitimas pasaulio mastu**. Bendrinės (įvairiose šalyse atitinkamai standartinės ar literatūrinės) kalbos samprata 21 a. pakito iš esmės. Vienas iš ryškesnių pavyzdžių – anglų kalbos standartų kaita: nuo *RP* (angl. *received pronunciation*) ir *BBC* iki *Estuary English* (Temzės žiočių) anglų kalbos. Vokiečių bk standartų gausėja, jie smulkėja, nuo 1996 m. Dudeno žodyno normos nebėra privalomos. Europoje didėja regioninių kalbos atmainų reikšmė. Pastaruoju metu bk sampratos kitimo procesui ypač būdingas demokratėjimas, tolerancija, pakantumas kitoniškumui. Kita vertus, pagausėjus debatų, išryškėjo nuomonių priešprieša – iki visiško bk kaip reiškinių neigimo. Skirtingo bk traktavimo esama ir Lietuvoje.

2. **Bk paplitimas ir būklė 21 a. pradžios Lietuvoje**. 2011–2013 metais vykdant projektą *Šiuolaikiniai geolingvistiniai tyrimai Lietuvoje* šalia kitų tikslų buvo numatyta kiekviename iš 735 Lietuvos dialektologinių punktų ištirti po 6 pateikėjus ir nustatyti jų kalbos santykį su bk, taigi ištirti gerokai per 4000 dabartinių Lietuvos gyventojų kalbą. Lauko darbai baigti, analizė dar tik pradėta, bet jau dabar galima teigti, kad bk yra vartojama visuose tirtuose dar gyvuose punktuose, tačiau vartojamų bk atmainų ypatybės įvairuoja priklausomai nuo bk ir vietinės tarmės prestižo. Taigi Lietuvoje bk vartojama iš esmės visuotinai, o to dar nėra buvę.

3. **Bk norminimo pokyčiai svetur**. Naujosios technologijos lėmė esminį kalbos vartojimo stebėsenos (monitoringo) pokytį: imta remtis šimtamilijoniniais rašomosios ir sakytinės kalbos tekstynais; norminamieji žodynai koreguojami nuolat, perleidžiami kas 5–6 metai; kalbos priežiūra vykdoma pasitelkiant / įdiegiant pakitimus į informacines technologijas ir kt. Išryškėjo bendroji tendencija daugiausia dėmesio skirti leksikai, o ne, kaip anksčiau, fonetikai (lietuvių kalbos atveju – ir kir-

čiamui). Daug kur išnyko ar neatpažįstamai pasikeitė bk norminimo ir priežiūros institucijos.

4. Lietuvoje bk kūryba, priežiūra ir sklaida 21 amžiuje nedaug tepakito. 20-ame amžiuje lietuvių bk buvo sunorminta kone idealiai, bet naujojo šimtmečio pradžioje, palyginti su kitomis šalimis, šioje srityje imama atsilikti. Gal labiausiai į akis krinta nepakankama jau kodifikuotų bk normų sklaida šiuolaikinėmis informacinėmis technologijomis, tuo labiau kad normų keitimo procesas neretai būna spontaniškas (pvz., skyrybos normų), nes nevykdoma sisteminga bk ir jos variantų stebėseną. Sukurta tik gerokai trūktina šiuolaikiška ir visuomenei prieinama norminamųjų bk leidinių bazė (žodynai, gramatikos, taisyklių sąvadai, tekstynai ir pan.). Daugelis norminamųjų bk leidinių yra pasenę, neatnaujinti, visuomenei neprieinami, todėl ne kelia, o menkina bk prestižą. Atsilikta lituanizuojant informacines technologijas. Nėra aiškios bk mokymo strategijos.

Taigi silpniausios lietuvių bk norminimo, kodifikavimo ir priežiūros grandys yra bk normų sklaida ir prestižo kėlimas.

JONAS JABLONSKIS IR TAUTOS KALBA

Išeinant iš ekonominės krizės, bet neišsikrapštant iš dvasinės laikas pasitikrinti ir kalbos kultūros gaires.

Panašiai yra daręs Jonas Jablonskis – naują šimtmetį pasitiko *rašytojams ir skaitytojams v a d o v é l i u* – kylančios m o d e r n i o s i o s tautos rašomosios kalbos gramatika su savitu – lietuvišku – jos kūrimo pamatu – *žmonių kalba*, o griaudėjant piktiems karo dievams 1915 m. parašė savo kalbos *credo* – *Kalbos dalykų vietoje* [pirmiausia spausdinta „Vaire“ – su paantrašte *Iš vieno kalbos v a d o v é l i o*, paskui – 1916 m. – savo sudarytoje kalbos mokymosi skaitinių knygoje „Vargo mokyklai“ – čia jau pavadinta *Kalba (Kelios palaidos mintys)*]. Arnoldas Piročkinas 1978 m. nesigilindamas pareiškė, kad tai – „pluoštas aforizmų“, jam pasirodžiusių verstinių – „kaip rodo paantraštė“. Piročkinui nepavyko išvelgti, kad Jablonskio čia aiškiai kalbama apie tą greitai būsimą *mūsų kalbos v a d o v é l i* – *kalbos skaitinių vadovėlį*, kur kalbos mokomasi iš pavyzdinių tekstų. Jablonskio laiškuose *учебникъ* ne kartą vadinamas *mokymosi v a d o v é l i u*. Kazys Ulvydas irgi nedrįso į šitas Jablonskio mintis pažvelgti kaip į jam būdingas, savas, o ne verstines. Jablonskio šių minčių autorystę aiškiai liudija ir jo savitoji leksika, frazeologija, ir visa dvasia, stilius.

Jablonskis buvo m o d e r n u s – darniai pataikė į savo amžiaus Vidurio – tada veikiau Rytų – Europos (pasak Milano Kunderos, mažųjų tautų tėvynės) laisvės žygį. Jo būta plataus – visuotinio. Lygiai taip – programiškai! – Česlovas Sasnauskas ir Mikalojus Konstantinas Čiurlionis į profesionaliosios muzikos pamatą dėjo liaudies melosą – kaip norvegų Edvardas Grygas ar vengras Bela Bartokas. Poezijoje tokiu keliu norėjo eiti Maironis, ėjo Liudas Gira, net Balys Sruoga.

Vakarų Europos didžiųjų v a l s t y b i ū l a i s v ū tautų kalbininkams, poetams tai jau seniai nebebuvo aktualu.

FIGŪRIŠKAS ATNAUJINTOSIOS FRAZELOGIJOS ŽAISMAS ŽINIASKLAIDOJE

Žiniasklaidoje vis labiau linkstama į atnaujintą frazeologiją. Tai rodo ypatingą lietuvių kalbos stilistinę gyvastingumą, kai, regis, amžiams sustabarėję, vientisi, nedalomi, pastovios leksinės ir gramatinės sandaros žodžių junginiai, pasakymai, net ir šventieji kanoniniai tekstai sintaksiškai išardomi, padalijami, stilistiškai ir semantiškai perprasminami. Svarbiausia, kad toks atnaujinimas neturi pabaigos: kiekvieną kartą tą pačią frazeologiją net ir tas pats autorius kūrybiškai aktualizuoja ir vis kitaip keičia, pritaikydamas naujoms sąlygoms, naujam kontekstui.

Okazinės frazeologijos kūrimas žiniasklaidoje yra paremtas ne tik pastovios, nusistovėjusios leksikos keitimu, senosios minties iškraipymu, bet ir sintaksinės tvarkos griovimu.

Pranešime į okazinę frazeologiją pasižiūrėta nauju žvilgsniu: ji aprašoma ir analizuojama kartu su ja einančiomis sintaksinėmis destrukcinėmis figūromis. Pirmiausia pati okazinė frazeologija gali būti figūriška, t. y. eiti sintaksine figūra, stilistiniu aspektu ne mažiau svarbios ir šalia jos arba aplink ją išsidėsčiusios figūros.

Okazinės frazeologijos žaismas, jos sąmojis, šmaikštumas itin sustiprėja dėl destrukcinių figūrų atliekamos retorinės ironizavimo ir parodijavimo funkcijos.

Destrukcinės figūros, susijungusios su okazine frazeologija ir kartu ją komentuojančios, padeda uzualiosios frazeologijos perkūrimą paaiškinti ir suvokti, minties perversmą akcentuoti, itin gerai išryškinti. Pačių figūrų paveikumas išauga, kai jos susipina, viena kitą remia ir eina drauge su okazine frazeologija.

Įsitikinta, kad nepriklausomai nuo kilmės ir sintaksinėje struktūroje užimamos vietos okazinė frazeologija pastarųjų metų žiniasklaidoje dažniausiai jungiasi su parceliacijos ir hiperbatono figūromis. Šios destruk-

cinės figūros vyrauja ne tik pranešime pateiktuose pavyzdžiuose, bet ir daugelyje pastarųjų metų vertinamojo pobūdžio publicistinių žurnalistikos žanrų – kritinių, poleminių, satyrinių komentarų ir redakcinių straipsnių – tekstuose, kuriuose perkuriama įvairi frazeologija. Kartu su jomis dažnai eina ir kitos destruktinės figūros – akumuliacija, elipsė, parentezė.

Pagal tai, kurioje sintaksinės turinio struktūros vietoje yra atsidūręs perfrazuotas tekstas, galima išskirti pradžios, vidurio ir pabaigos okazinę frazeologiją.

Adresato dėmesį patraukia ir netikėtą įspūdį padaro į priekį iškelta šmaikščiai suformuluota okazinė frazeologija – paveikiausia visos publikacijos reklama, siunčianti intriguojančią žinią adresatui.

Vidurio okazinė frazeologija, įrėminta destruktinių figūrų, tampa pastraipos kulminaciniu tašku.

Stiprų poveikį daro ir į pabaigą nukelta okazinė frazeologija – tarsi retorinis argumentas, loginis akcentas ir galutinė išvada, ilgai lauktas ir pagaliau rastas išėjimas iš painios, kupinos destruktinių figūrų pastraipos labirinto.

Konfliktuojančios su uzualiąja frazeologija, ją verčiančios aukštytyn kojomis okazinės frazeologijos ir ją lydinčių destruktinių figūrų pagausėjimas gali būti siejamas su pačia destruktija socialiniame, ekonominiame, politiniame ir kultūriniame gyvenime ir su itin išaugusia žiniasklaidos priemonių konkurencija.

Kritiškai ir ironiškai nusiteikę, neigiamai ir itin hiperbolizuotai vertinantys gyvenimo aktualijas, šmaikščiai ir sąmojingai parodijuojantys tradicinę frazeologiją, drąsiai griauinantys tai, kas sena, autoriai figūrišku žaismu žūtbūt stengiasi prikaustyti adresato dėmesį.

EUROPOS SAJUNGOS DOKUMENTŲ LEKSINIŲ ANALITINIŲ KONSTRUKCIJŲ VERTIMAS IŠ PRANCŪZŲ KALBOS Į LIETUVIŲ KALBĄ

Per pastaruosius dvidešimt metų pagausėjo Europos Sąjungos (toliau – ES) dokumentų vertimų į lietuvių kalbą, paspartėjo administracinės kalbos raida. Dėl interlingvistinės įtakos administracinio stiliaus tekstuose ėmė rasti naujų, kartais nemotyvuotai vertėjų pasirinktų kalbos ypatybių. Greičiausiai į pokyčius reagavo leksika, ėmė kisti tam tikri stilistiniai diferenciniai leksikos vartojimo požymiai. Tiriant leksinių vienetų vartojimą, daug naudingų duomenų teikia originalo ir vertimo tekstų lyginimas, ypač kai gretinami skirtingo standartizacijos laipsnio lietuvių administracinio stiliaus verstiniai tekstai su senas šio stiliaus tradicijas turinčiais anglų ar prancūzų kalbos tekstais. Tai, kad dabartinio lietuvių administracinio stiliaus verstinių tekstų tyrimai yra aktualūs, rodo 2008 m. gruodžio 8 d. Lietuvos Respublikos Seimo surengtoje tarptautinėje konferencijoje „Lietuvių kalba Europos Sąjungos erdvėje“ pasakytos tokios mintys: „Prastoka ES teisės aktų vertimo kokybė daro neabejotiną žalą lietuvių administracinei ir teisės kalbai. Dokumentuose, į kuriuos perkeliama ES administracinių tekstų vertimai, matyti kitos kalbos tekstų ypatybės: atsirado naujų terminų, dokumentų, institucijų pavadinimų, padaugėjo tarptautinių žodžių, atsirado neverčiamų kitų kalbų žodžių ir jų junginių; keičiasi sakinio struktūra, jie labai ilgi ir nesklandūs; dėl analitinės anglų kalbos įtakos pagausėjo daiktavardinių konstrukcijų.“¹ Pasta-

---

¹ Aukšoriūtė A. 2008: ES teisės aktų vertimų įtaka tolesnei lietuvių teisinės kalbos raidai. *Lietuvių kalba Europos Sąjungos erdvėje* (Tarptautinės konferencijos medžiaga). 2008 m. gruodžio 8 d., 41–49.

rosios, nukopijuotos iš analitinių kalbų, plinta dokumentų vertimuose ir pamažu įsigali lietuvių administracinėje kalboje.

Pranešime nagrinėjamas vienas EUR-lex² administracinio stiliaus žanras – *teismų išvados* prancūzų ir lietuvių kalba, *tiriamuoju objektu* pasirinktos prancūzų kalbai būdingos leksinės analitinės konstrukcijos ir jų vertimai į lietuvių kalbą. Tiriamąją medžiagą sudaro 444 puslapiai 2003–2013 metų teismų išvadų, suskirstytų į du lyginamuosius laikotarpius: 2003–2008 metų teismų išvadų imtis, kurią sudaro 106 171 žodis, ir 2009–2013 metų teismų išvadų 114 870 žodžių imtis. Bendras analizuojamų dokumentų žodžių skaičius – 221 041 žodis. Teismų išvadų imčių skirstymas į du laikotarpius leidžia pastebėti tiriamųjų leksinių analitinių konstrukcijų vertimo į lietuvių kalbą pokyčius per dešimtį metų, leksikos atrankos polinkius ir vertimų kokybės kitimą. Atliekant minėtą tyrimą keliamas tikslas – išnagrinėti ES teismų išvadų prancūzų kalba leksinių analitinių konstrukcijų kiekybinį vartojimą ir nustatyti jų vertimo į lietuvių kalbą polinkius. Siekiant užsibrėžto tikslo keliami šie uždaviniai: 1) nustatyti prancūzų kalbos leksinių analitinių konstrukcijų kiekybinį vartojimą tiriamuosiuose dviejų laikotarpių tekstuose, 2) išanalizuoti leksinių analitinių konstrukcijų vertimo į lietuvių kalbą polinkius ir vertimo kokybę skirtingų laikotarpių tekstuose³.

Nagrinėjamos temos aktualumą lemia itin dažnos vertimo iš analitinių kalbų (anglų, prancūzų ir kt.) į sintetinę lietuvių kalbą tekstų klaidos, gimtosios kalbos sistemos ypatybių, normos ir stilistinės vartosenos nepaisymas. Prancūzų kalbos leksinių analitinių konstrukcijų vertimai į lietuvių kalbą neretai lemia per dažną vertėjų polinkį rinktis daiktavardines konstrukcijas, apskritai dažnesnį daiktavardžių vartojimą, tačiau iki šiol ši vertimo problema buvo menkai tyrinėta, išsamiau analizuotas prancūzų kalbos meninio ir publicistinio stiliaus leksinių analitinių konstrukcijų vartojimas

² Europos Sąjungos institucijų dokumentų duomenų bazė (*Red. past.*).

³ Tyrimas atliekamas pagal Lietuvos mokslo tarybos projektą „Studentų mokslinės veiklos skatinimas“ (VP1-3.1-ŠMM-01-V-02-003). Projektas finansuojamas pagal Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 3 prioritetą „Tyrėjų gebėjimų stiprinimas“ iš Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų.

ir vertimas į lietuvių kalbą (Leonavičienė 2009, 2010)⁴. Šiame pranešime pristatomi tiriamosios leksikos vertimo polinkius atspindintys ES teismų išvadų tyrimo rezultatai, jie lyginami su anksčiau atliktais kitų funkcinių stilių tyrimo duomenimis, aptariami būdingesni tiriamojo žanro verstinės leksikos požymiai, kalbos normos ir vartosenos atžvilgiu netinkami vertimo atvejai.

Tyrimas atliekamas taikant kontrastinės lingvistikos, kiekybinį ir aprašomąjį metodą. Tiriamosios medžiagos analizė leidžia teigti, kad verčiant nagrinėjamas prancūzų kalbos 705 leksines analitines konstrukcijas į lietuvių kalbą, perteikiant jų referencinį turinį, dažniausiai pasirenkama komponentinė semantinių struktūrų sintezė, t. y. verčiama vienu *veiksmažodžiu* (60,2 proc. visų nagrinėtų pavyzdžių), rečiau – *daiktavardine konstrukcija* (34,8 proc. pavyzdžių), *daiktavardžiu* (3,5 proc. pavyzdžių), rečiausiai – *būdvardžiu*, *būdvardžio ir veiksmažodžio junginiu* (0,9 proc. pavyzdžių), *prieveiksmiu* (0,3 proc. pavyzdžių) arba originalo leksinė analitinė konstrukcija vertime praleidžiama (0,3 proc. visų pavyzdžių). Tyrimo metu nustatyti vertimo ypatumai leidžia manyti, kad vertimo kalbos priemonių parinkimas priklauso nuo vertėjo profesionalumo, vertimo kalbos pobūdžio, verčiamų tekstų stiliaus ir žanro.

---

⁴ Leonavičienė A. 2009: Stiliaus vaidmuo vartojant ir verčiant prancūzų kalbos leksines analitines konstrukcijas. *Žmogus ir žodis*, t. 11, nr. 3, 23–30; Leonavičienė A. 2010: *Vertimo atodangos: teorija ir praktika (prancūzų – lietuvių kalba)*. Kaunas: Technologija, 135–149.

NAUJIEJI KONTAMINACINIAI DARINIAI DABARTINĖJE VARTOSENJOJE

Stebint ir nagrinėjant naujus dabartinės vartosenos reiškinius, į tyrėjų, ypač normintojų, akiratį pirmiausia patenka naujieji skoliniai ir jų santykis su galimais lietuviškais atitikmenimis (kurių dalis taip pat yra nauji dariniai). Greta šių reiškinių gerokai nuošalyje lieka su skoliniais tiesiogiai nesusiję naujadarai. Nors jų – tiek sisteminių, tiek okazinių – vartosenoje apstu, net sistemiškųjų „Dabartinės lietuvių kalbos žodyno“ 6-ajame leidime (2006) reikia ieškoti su žiburiu. 7-asis leidimas (2012), tiesa, jau turi atskirą priedą – kelių šimtų norminių naujažodžių sąrašą.

Dar kebliau yra su okazinių darinių – pavienių, autorinių, situacinių naujadarų tyrimais. Tokie dariniai nėra norminimo objektas ir priklauso daugiau stilistikos sričiai kaip spalvingos raiškos priemonės, tačiau bendrame kalbos gyvavimo ir atsinaujinimo procese neturėtų būti išleidžiami iš akių.

Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos skyriuje pradėjus sisteminti daug metų kaupiamus naujažodžius, o tuos, kurie fiksuoti tik nuo 21 a. pradžios, ėmus skelbti *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne* (<http://naujazodziai.lki.lt>), netrukus pastebėta, kad iš viso naujažodžių srauto išsiskiria nedidelė, bet įdomi jų grupė – kontaminaciniai dariniai, viena okazinių darinių rūšis.

Kontaminacija vadinamas „[n]aujo žodžio ar posakio atsiradimas, sumištant dviejų žodžių arba posakio dalims“, pvz.: *motelis* (angl. *motel* ← *motor* + *hotel*) (Gaivenis K., Keinys S. *Kalbotyros terminų žodynas*, 1990). Nors kontaminacinių darinių (arba, Vinco Urbučio terminu, maišinių, angl. *blendings*) nelinkstama laikyti žodžių darybos objektu (plg. Urbutis V. *Žodžių darybos teorija*, 2009), tokių darinių vartosenoje funkcionuoja nemažai – tik jie sunkiau susekami, nes pavieniai. Sudėjus į krūvą matyti jų ekspresyvumas ir kai kurie bendri atsiradimo dėsningumai.

Pranešime, remiantis *Naujažodžių duomenyno* kartoteka, nagrinėjamos naujųjų kontaminacinių darinių atsiradimo priežastys, šaltiniai ir sandaros ypatumai.

Didžioji dalis tokių darinių ateina kaip skoliniai, ypač iš anglų kalbos, kurioje jie gana mėgstami ne tik kaip ekspresyvus, bet ir kaip taupus raiškos būdas. Lietuvių kalboje jie taip pat gali būti laikomi kontaminaciniais, jei bent vienas dėmuo (o dažnai ir abu) yra suvokiami kaip skolinių fragmentai (plg.: *banksteris* ← *bankas* + *gangsteris*; *haktivistas* ← *hakeris* + *aktivistas*; *mechatronika* ← *mechanika* + *elektronika*; *sekspertas* ← *seksas* + *ekspertas*).

Kiti kontaminaciniai dariniai išverčiami iš kitų kalbų padėmeniui, nors iš išorės gali atrodyti kaip pasidaryti lietuvių kalboje. Vertimo faktas paprastai paliudijamas, jei tekstas verstinis (plg.: *kaimobilis* ← *kaimas* + *(auto)mobilis*; *darbostogos* ← *darbas* + *atostogos*). Savi – tie, kuriuos kontekstas liudija sukurtus lietuvių kalboje (*klaikešos* ← *klaikus* + *Kalėdos*). Pastarųjų aptikta mažiausiai.

Ne visų kontaminacinių darinių leksinę reikšmę galima įspėti ir suvokti be konteksto, tačiau tokia ir yra okazinių darinių ypatybė. Apie var-tosenoje padažnėjusius kontaminacinius darinius – tiek atsiradusius savo kalbos dirvoje, tiek verstinius ar skolintus, yra prasmės kalbėti, kad būtų atnaujinta ir jų samprata, ir mokslinėje bei mokomojoje literatūroje funkcionuojančių šios rūšies naujažodžių pavyzdžių fondas.

KALBOS REIŠKINIŲ VERTINIMO LAIPSNIAI: TIES (NE)NORMOS RIBA

Pranešime naujai keliami kalbos reiškinių taisyklingumo vertinimo laipsnių problema.

Vertinimo laipsnių (jei būtų remiamasi „Kalbos patarimų“ knygelėmis), kaip gerai žinoma, yra keturi: 1) kalbos klaida ir bendrinei kalbai neteiktinas; 2) vengtinas vartoti kalbos reiškinys; 3) šalutinis normos variantas, kuris prireikus gali būti vartojamas; 4) lygiavertis kalbos normos variantas.

Esminis klausimas, dažnai kylantis kalbos vartotojams ir kalbos praktikiams, yra toks: kurie iš minėtojo ketverto vertinimo laipsnių neginčijami laikytini bendrinės kalbos klaidomis? Dėl ketvirtojo laipsnio (lygiavertiškos vartosenos), kaip ir dėl pirmojo (akivaizdžios bendrinei kalbai neteiktinos vartosenos), ginčų lyg ir negirdėti, tačiau dėl trečiojo ir dėl antrojo vertinimo laipsnio galima diskutuoti.

Trečiasis vertinimo laipsnis, kaip teigia „Kalbos patarimai“, rodo vertinamąjį reiškinį esant šalutinį (dalinį) normos variantą, kuris prireikus (atsižvelgiant į funkcinių stilių ypatumus) galėtų būti vartojamas, tačiau pirmenybė aiškiai teikiama pagrindiniam normos variantui. Pagrindinis normos variantas turys būti vartojamas prestižinėje bendrinėje kalboje, o tai suponuoja mintį, kad šalutinis normos variantas savaime esąs prastesis – jis galėtų būti pateisinamas kalboje, nepretenduojančioje į prestižinę.

Prieštaringsiausias yra antrasis kalbos reiškinių taisyklingumo vertinimo laipsnis – vengtinas vartoti reiškinys. Vertinimo prieštarungumo prigimtis dvejopa: reiškinys vengtinas vartoti, nes nėra įteisintas kaip bendrinės kalbos norma, taigi būtų laikomas kalbos klaida, tačiau, kita vertus, reiškinys nėra vertinamas pirmuoju laipsniu – tai nėra kalbos klaida, aiškiai neteiktina bendrinei kalbai.

Pastarajam vertinimo laipsniui pranešime ir skiriama daugiausia dėmesio. Juolab kad jau antri metai Lietuvos edukologijos universiteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedroje vykdomas Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuojamas projektas „Lietuvių kalbos sintaksės normų ir rekomendacijų santykio su dabartine vartoseną tyrimas“ ir jau galima pateikti bent kurias ne kurias preliminarias tyrimo išvadas.

PINIGINIŲ VIENETŲ PAVADINIMŲ SEMANTIKA

Lietuvių kalbos leksikografiniuose šaltiniuose, išskyrus nebent didesnius tarptautinių žodžių žodynus, piniginių vienetų pavadinimai nėra pateikiami išsamiai ir sistemškai.

Įvairiuose žodynuose ši leksinė semantinė grupė, priklausomai nuo žodynų paskirties, apimties, rengimo metodikos ir kt., pateikiama skirtingai. Skiriasi žodžių apibrėžčių formuluotės (dažniausiai – tam tikros trafaretinės apibrėžties), retai kada iliustruojama vartoseną, semantinė šių žodžių struktūra taip pat pateikiama nevienodai.

Apibendrinus nagrinėtų lietuvių, latvių, anglų, prancūzų, vokiečių, rusų, lenkų kalbų žodynų medžiagą matyti, kad piniginių vienetų pavadinimai turi tris reikšmes (ar tris reikšmės atspalvius): tam tikros šalies piniginis vienetas; šis vienetas vertės atžvilgiu, lyginant su kitais piniginių vienetais (tik vienaskaitinė vartoseną); jo vertės piniginis ženklas (banknotas ir (ar) moneta).

Tiriant pinigų pavadinimų semantiką atlikta nedidelė apklausa. Kalbotyros specialistų ir kūrybinių industrijų programos trečio kurso studentų prašyta nurodyti, kuria reikšme – piniginio vieneto ar jo ženklo – pateiktuose vartosenos pavyzdžiuose vartojami žodžiai *litas* ir *centas*. Analizė parodė, kad teoriškai respondentai lyg ir nesunkiai skiria šias reikšmes, tačiau konkrečiais atvejais tiek kalbininkų, tiek minėtos specialybės studentų atsakymai į anketos klausimus toli gražu nebuvo vienodi. Tai, be kita ko, leidžia manyti, kad ne visada šias reikšmes įmanoma griežtai atskirti. Tuo galima paaiškinti, kad žodynuose jos dažnai pateikiamos kaip du vienos reikšmės atspalviai. Tačiau leksikografiškai jie skirtini, tai rodo ir skirtingas semantinis žodžių junglumas. Pavyzdžiui, *litas* piniginio vieneto reikšme vartojamas su žodžiais *kursas*, *devaluoti*, *taupyti*, *įvesti*, *indėlis*, *skolinti* ir pan., o piniginio ženklo (banknoto, monetos) reikšme – su

suglamžyti, suplėšyti, savo ruožtu centas – su byrėti, baltas, sauja, mesti, kišti, riedėti ir kt.

Turimi vartosenos duomenys rodo, kad *Bendrinės lietuvių kalbos žodyne* skirtini bent du iš minėtų: 1) pirmasis arba antrasis; 2) trečiasis atspalvis. Trečiasis reikšmės atspalvis nuo pirmųjų dviejų, ko gero, pakankamai nutolęs, kad būtų galima jį laikyti atskira reikšme. Tačiau turint galvoje ne vien piniginių vienetų pavadinimų semantinę grupę, o vertinant reikšmių ir atspalvių skyrimą visos *Bendrinės lietuvių kalbos žodyno* leksikos kontekste, matyt, tikslinga piniginių vienetų semantinę struktūrą pateikti būtent kaip atspalvius. Juolab kad tai įprasta leksikografinėje praktikoje – daugumoje minėtų žodynų piniginio vieneto ir jo ženklo semantinis skirtumas nepateikiamas kaip dvi atskiros reikšmės (jei apskritai yra fiksuojamas).

LEKSIKOS AKTUALIZACIJOS BŪDAI
ŽURNALUOSE PAAUGLIAMS

Publicistika paaugliams nuo suaugusiems skirtos publicistikos paprastai skiriasi ne tik turiniu, bet ir kalbinės raiškos ypatybėmis. Norint sudominti jaunąją auditoriją, svarbu ne tik žinoti, kas jai aktualu, bet ir gebėti paveikiai, nenuobodžiai, įdomiai tai perteikti. Vienas iš poveikio jauniems adresatams būdų – leksikos priemonių (tarp jų ir frazeologizmų) aktualizacija, kitaip tariant, išraiškingas, nestandartinis, dėmesį atkreipiantis leksikos priemonių vartojimas. Pranešime lyginant apžvelgiami pagrindiniai leksikos aktualizacijos būdai dviejuose jaunesniesiems paaugliams skirtuose žurnaluose „Justė“ ir „Flintas“. Tiriamoji medžiaga rinkta iš 10 žurnalų numerių, kurių dalis buvo išleista 2011 m., dalis – 2012 m.

Remiantis sociolingvistų įžvalgomis dėl vyriškojo ir moteriškojo kalbėjimo stilių (kodu), jų skirtumų, taip pat komunikacinės akomodacijos teorija, buvo iškelta prielaida, kad žurnalų „Justė“ ir „Flintas“ adresato lytis, kaip ir amžius, turi nemažai įtakos adresanto leksinei raiškai, kad vyraujantys leksikos aktualizacijos būdai žurnaluose skiriasi.

Remiantis moksline literatūra, skiriami keturi pagrindiniai leksikos aktualizacijos tipai: elementariojo lygmens aktualizacija, semantinė aktualizacija, frazeologinė aktualizacija ir darybinė aktualizacija. Atlikus tyrimą, patvirtinta hipotezė, jog „Flinte“ vyrauja elementariojo lygmens aktualizacija, o „Justėje“ – semantinė. „Flinte“, kaip ir tikėtasi, aktualizuojama kur kas daugiau paprastai su vyriškuoju kodu siejamų leksikos priemonių: šiurkštą atspalvį turinčių kolokvializmų, frazeologizmų. O žargonybių ir slengo žodžių tirtuose jo numeriuose pavartota maždaug penkis kartus daugiau nei „Justėje“. „Flintas“ aktualizuotomis leksikos priemonėmis labiau nei „Justė“ priartėja prie šnekamojo stiliaus. Viena vertus, taip pritaikoma prie įsivaizduojamo (*idealiojo*) skaitytojo kodo (vyksta konvergencija, arba supanašėjimas), kita vertus, netiesiogiai rodomas pavyzdys, kaip

turėtų kalbėti *tikras šiuolaikinis piratas* („Flinto“ kūrėjai ir skaitytojai tarsi sudaro *piratų bendruomenę*) – savotiškas lyderis. „Justės“ adresanto raiška, vertinant aktualizuojamą leksiką, gerokai santūresnė.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, galima teigti, kad žurnaluose paaugliams, ypač žurnale berniukams, itin ryškus ribos tarp publicistinio ir šnekamojo stiliaus nykimas. Dėl pragmatinių tikslų (patikti ir įtikti skaitytojams) ar kuriant tam tikrus vaidmenis neretai į žurnalų tekstus įsibrauna bendrinės kalbos paribio ir užribio žodžių. Vis dėlto žurnalų paaugliams autoriai turėtų ne sekti jaunuolių kalbos maniera, o rodyti skaitytojams vaizdingos, norminės kalbos vartosenos pavyzdį.

TEISĖS DOKUMENTŲ SINTAKSĖS BRUOŽAI

1. Tyrimo tikslas – įvertinti teisės kalbai būdingas linksnių, prielinksnių, polinksnių konstrukcijas, sakinio dalių jungimo atvejus bendrinės kalbos normos atžvilgiu. Tyrimo objektas – Lietuvos Respublikos kodeksai ir kodeksų komentarai bei Aukščiausiojo Teismo internetinio leidinio „Teismų praktika“ tekstai.

2. Teisės kalbai būdingas veiksmažodinių priesagos *-imas (-ymas)* vedinių naudininkas tikslui su paskirties atspalviu reikšti. Raštų kalboje randama ir sukonkretėjusių, ir abstrakčios reikšmės vedinių naudininko konstrukcijų: *dokumentuose, kuriais siekiama pasirengti žodiniam bylos nagrinėjimui [...]; dalyvavimui teisme turi gauti teismo leidimą; prokuroras priima motyvuotą nutarimą, kuris pasiunčiamas vykdymui areštinės administracijai*. Veiksmažodinių priesagos *-imas (-ymas)* abstraktų naudininkas pavartojamas su kilmininkiniu pažyminiu: *Šiais atvejais prašymo vykdymui nereikalingas [...]; teismas civilinėje byloje priteisė kasatoriui nukentėjusiosios E. V. išlaidyviui mokėti kas mėnesį periodinėmis išmokomis po 50 Lt*.

3. Dažnai vartojamas žodžio tikslas naudininkas, kur teiktinas įnagininkas, pvz.: *[...] ir tam tikslui imasi atitinkamų teisinių ir administracinių priemonių*.

4. Objektui reikšti pavartojamos daiktavardžio *atitikimas* konstrukcijos su naudininku *[...] buvo nagrinėjami labai įvairių įstatymų [...] bei kitų teisės aktų atitikimo Konstitucijai klausimai; Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso straipsnio [...] atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*.

5. Neapibrėžtam daiktų kiekiui ar daikto daliai reikšti vartotiną kilmininką tam tikrais atvejais išstumia vardininkas: *Kolektyviniai darbo*

ginčai gali kilti [...]; Tarp darbo teisės reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų gali kilti įvairūs nesutarimai.

6. Kartais vartojamas galininkas ten, kur būtų tikslesnis dalies kilmininkas, pvz.: *Nepaisant to, perduodami pinigai gali turėti kitas reikšmes ir atlikti kitas, ne mokėjimo ir atsiskaitymo, funkcijas.*

7. Neretai netikslingai vartojamas vietininkas, pvz.: *visi jo vaikai, tame tarpe ir jauniausia jo dukra [...], pirmosios instancijos teismo nuosprendžio priėmimo metu buvo jau pilnamečiai.*

8. Norint nurodyti tiesioginį kalbėjimo, rašymo ar kito veiksmo objektą, netinkamai vartojama prielinksninė konstrukcija apie tai: *Apie tai [...] pažymima įžanginėje liudytojo apklausos protokolo dalyje; [...] jam apie tai reikia priminti.*

9. Polinksnio reikšme klaidingai vartojamas daiktavardžio pagalba įnagininkas: *Streikas yra radikalus ir drastiškas būdas, su kurio pagalba sprendžiami [...].*

10. Pasitaiko bendrinei kalbai nepriimtinių vienarūšių sakinio dalių jungimo atvejų, pvz.: *pažeidžiami visuomenės, tuo pačiu ir valstybės interesai.*

INTERTEKSTUALUMAS REKLAMOJE

Intertekstualumo sąvoka atsirado literatūrinėje terpėje ir yra siejama su postmodernizmo kritika, tačiau gana greit ji pasklido po visus humanitarinius mokslus. Viena iš priežasčių gali būti ta, kad intertekstualumas gali reikštis visais teksto organizacijos lygiais, įskaitant fonologiją, morfologiją, sintaksę, semantiką, o intertekstinės nuorodos turi ypatingą kultūrinę reikšmę tam tikrai nacionalinei, lingvistinei ir kultūrinei bendruomenei ir padeda jai suprasti tikrąją teksto reikšmę, nes nurodo kitus tekstus arba tam tikrus tekstų požymius. Intertekstualumo požymiai: citata, tiesioginė kalba, netiesioginė kalba, menamoji tiesioginė kalba, menamasis dialogas, parafrazė, frazeologijos atnaujinimas, parodija, nuoroda (paminėjimas), aliuzija į žinomą tekstą, referencija.

Intertekstualumas – tai ir savotiška teksto žaismė, vykstanti vieno teksto viduje. Ji pasireiškia daugkartiniu teksto kodavimu, nuolatiniu žaidimu citatomis, ankstesnių tekstų priminimu, naujovišku kartojimu to, kas jau kitų pasakyta ar parašyta. Toks teksto pateikimo būdas ypač parankus reklamos kūrėjams – galima pasiremti autoritetais, paveikti adresatą visiems žinomais posakiais, susieti kelis reklamuojamus produktus ir t. t.

1. **Aliuzija į žinomą tekstą:** *Seniai seniai gyveno ... lietuviai. Ir gyveno jie gerai. Ir visko turėjo...* (paskaitų reklama) – aliuzija į pasakų pradžią.

2. **Pavadinimų ir šūkių perfrazavimas:** *Aplink pasaulį per 80 puslapių* (enciklopedijos reklama) – perfrazuotas Žiulio Verno romano „Aplink pasaulį per 80 dienų“ pavadinimas. *Ko gero, skaniausia... silkutė.* (Desė) – perfrazuotas „Kalnapilio“ šūkis *Ko gero, geriausias alus.*

3. **Frazeologijos atnaujinimas:** *Taupau – vadinasi, mąstau!* (Snoras) – perkurtas antikinis frazeologizmas „Cogito – ergo sum“.

4. **Citata:** *Diržu proto neįkrėsi* (socialinė reklama), *Aukščiau bambos neiššoksi* (ŠMC) – tautosakos citavimas.

Įvairios intertekstualumo rūšys padeda reklamos kūrėjui išryškinti reklamuojamo daikto ypatybes, sudominti arba suintriguoti potencialų pirkėją ir pastūmėti jį įsigyti prekę.

TARPTAUTINIŲ ŽODŽIŲ VARTOJIMO AKTUALIJOS

Dabartiniais laikais terminas *tarptautinis žodis* paprastai vartojamas iš kitos kalbos pasiskolinto ir gramatiškai prie pasiskolinusios kalbos pritaikyto skolinio, kurio kilmę iš kitos kalbos (pagal atskirus fonetinius ir / ar morfologinius požymius) suvokia kalbos vartotojų dauguma, reikšme. Kad tarptautinis žodis pritaiktų kurioje nors kalboje, jis turi būti asimiliuotas pagal tris principus:

- 1) fonetinė asimiliacija;
- 2) morfologinė asimiliacija;
- 3) semantinė asimiliacija – skolinys perimamas su ta reikšme, kuri turima originalo kalboje, tačiau pasiskolinusioje kalboje žodžių reikšmė gali kisti.

Dažniau kalboje vartojami tarptautiniai žodžiai paprastai kaupiami tarptautinių žodžių žodynuose, nurodant kalbą, iš kurios jie kilę, kilmės aiškinimą ir pateikiant vartojimo specifikos pavyzdžių konkrečioje pasiskolinusioje kalboje. Šiuo metu naujausiuose (1999, 2005, 2008) Latvijoje išleistuose tarptautinių žodžių žodynuose galima pasitikrinti tarptautinių žodžių rašybą ir reikšmę. Dėl tarptautinių žodžių adaptavimo kylančius klausimus nuolat sprendžia Terminologijos komisija ir Latvių kalbos ekspertų komisija. Tokių žodynų esama ir Lietuvoje – „Tarptautinių žodžių žodynas“ (2007, 2008, 2010 m.), juos galima pasiekti per interneto prieigas, pvz., <http://www.zodziai.lt/>, <http://www.tzz.lt/> ir kt. Svarbiausias tarptautinių žodžių problemas sprendžia Lietuvių kalbos komisija. Lietuvių (kaip ir latvių) kalbininkus jaudina nesulaikomas anglybių veržimasis į kalbą.

Didelė dalis latvių kalboje vartojamų tarptautinių žodžių yra nekaitomi, iš to galima daryti išvadas, kad tam tikru metu latvių kalboje jie nebuvo adaptuoti, pvz., *kino, radio, kakao, rokoko, komunikė, kapučino*,

kivi, ampluā, ragū, auto, loto, moto. O lietuviai su didžiąja tarptautinių žodžių dalimi susitvarkė sėkmingiau ir juos visiškai pritaikė lietuvių kalbos gramatinei sistemai, pvz., *kìnas, kakavà, rādijas, rokòkas, komunikàtas, kapučìnas*. Tačiau esama ir panašumų – kai kurie internacionalizmai nekaitomi ir lietuvių kalboje, pvz., *žabò, tabù, sòlo, fojẽ, metrò, ateljẽ*. Dar vienas pavyzdys, rodantis, kad lietuviai vieną internacionalizmą perteikė sėkmingiau, – šiuo metu itin aktualus žodis – *eiro* ‘euras’. Lietuviai šį žodį pritaikė savo gramatinei sistemai ir vartoja su kaitoma galūne, išlaikydami pasiskolintą dvibalsį *eu – eūras*.

Analizuojamoji medžiaga rodo, kad tarptautinių žodžių adaptavimo, rašybos ir vartojimo problemų bus visada (ir ne tik latvių kalboje), joms turi būti skiriama daugiau dėmesio, kiekvienas žodis turi būti nagrinėjamas atskirai ir konkrečioje situacijoje turi būti priimtas tinkamiausias sprendimas.

PINIGINIŲ VIENETŲ PAVADINIMAI *BENDRINĖS LIETUVIŲ KALBOS ŽODYNE*

Atkūrus nepriklausomybę Lietuvos ekonomika smarkiai kito, plėtėsi ryšiai su kitomis šalimis. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą (toliau – ES) sparčiau plėtojosi turizmas, padaugėjo prekybinių santykių, Lietuvos gyventojams atsivėrė galimybė dirbti užsienyje. Susiklosčius tokiai padėčiai, įvairių šalių valiutų pavadinimus apskritai imta vartoti dažniau, tarp jų vis dažniau pasitaiko iki šiol mažai girdėtų.

Daugelis valstybių, įstojusios į ES, įsivedė eurą. Tačiau kalba nesikeičia tokiais šuoliais, žodžiai neatsiranda ir neišnyksta per dieną. Senieji nacionalinių valiutų pavadinimai vis dar išliko to meto raštuose, jų gausu internete, jų, be abejonės, prireiks vertėjams ir visiems kitiems, kas domisi šios srities leksika. Enciklopedijos, žinynai gali pateikti išsamią informaciją apie patį piniginių vienetą, tačiau jo pavadinimas turi būti tinkamai pateiktas norminiuose veikaluose, pavyzdžiui, „Bendrinės lietuvių kalbos žodyne“ (toliau – BŽ), kad kiekvienas galėtų pasitikslinti dėl jo normiškumo, kirčiavimo, reikšmių, gramatinių ypatybių ir kt.

Pranešime nagrinėjama, su kokiomis problemomis susidurta pateikiant piniginių vienetų pavadinimus BŽ. Remiamasi šiuo metu redaguojamo BŽ duomenimis. Šis žodynas yra norminis ir turi atspindėti realią dabartinę kalbą. Kartu BŽ yra skirtas „plačiajai visuomenei, todėl jame turi būti įvairiausių sričių būtinas leksikos minimumas“.¹ Į BŽ siūloma dėti šiuos piniginių vienetų pavadinimus:

- 1) ES šalių;
- 2) nepriklausančių ES gretimų valstybių;

---

¹ Liutkevičienė D. 2006: Bendrinės lietuvių kalbos žodynas. Siekiamybė ir realybė. – *Leksikografija ir leksikologija 1: Aiškinamųjų bendrinės kalbos žodynų aktualijos*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, p. 16–17.

- 3) buvusių Sovietų Sąjungos respublikų;
- 4) ekonomiškai stiprių, didelių valstybių;
- 5) istorinius (psn.) pinigų pavadinimus;
- 6) vartotojų painiojamus pinigų pavadinimus (plg.: *èrè* ir *eîrè*).

Iki šiol išleistuose valiutų sąvaduose piniginių vienetų pavadinimai kirčiuojami retai. Šiuose sąrašuose nėra piniginių vienetų pavadinimų apibrėžčių (išskyrus Antano Buračo žinyną²), vartoseną iliustruojančių sakinų. Visuose leidiniuose matyti valiutų formų įvairavimas, jį mėginama vienodinti, tačiau kai kurių formų įvairovė tebėra išlikusi iki šių dienų. Rašant BŽ reikia visas šias formas ne tik suvienodinti, bet ir sunorminti, sukirčiuoti.

---

² Buračas A. 1999: *Pasaulio valiutų ir monetų žinynas*. – Vilnius: Vilniaus universitetas, Vytauto Didžiojo universitetas.

KALBOS POLITIKOS DABARTIS: APIE TRADICIJAS IR NAUJAS ĮŽVALGAS

Šiuolaikiniame daugiakalbiame ir įvairiaterpiame pasaulyje vargu ar būtų įmanoma kalbos politiką kurti ir įgyvendinti nuosekliai laikantis vien tik konservatizmo arba liberalizmo nuostatų. Kaip ir kiekviena politikos sritis, kalbos politika turi atsižvelgti į skirtingus visuomenės interesus – derinti politikos tęstinumą ir nuostatų bei vertinimų kaitą, siekti sistemos tvarumo ir nuoseklios raidos. Vertinant požiūrių į kalbos raidą įvairovę ir kalbėtojų nuostatų (nuo kalbinio visuotinumą ir standarto poreikio iki savitos bendruomeninio ar grupinio tapatumo raiškos ir kalbinio individualizmo siekio) kaitą, kiek įmanoma tikslinamos kai kurios kalbos normos, teikiami variantai ir pan.

Pranešime aptariamos dabartinės lietuvių kalbos plėtros ir norminimo nuostatos, lietuvių bendrinės kalbos norminimo padėtis deskriptyvistų ir preskriptyvistų mūšio lauke, šių ideologijų priešprieša ir dermė, nuosaičiojo preskriptyvizmo privalumai ir trūkumai, naujausi normų kaitos ir variantų nustatymo siūlymai.

Nagrinėjami klausimai, ar planuojant kalbos plėtrą įmanoma derinti tradiciją ir pokyčius, siekti mokslinio pagrįstumo ir vartosenos įvairovės dermės, paliekant erdvės savitai raiškai, apimančiai ne bendrinės kalbos atmainas.

DĖL KAI KURIŲ SINTAKSĖS REIŠKINIŲ
NORMINAMOJO VERTINIMO IR PATEIKTIES

Lietuvos edukologijos universiteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra nuo 2012 metų vykdo Valstybinės lietuvių kalbos komisijos finansuojamą projektą „Lietuvių kalbos sintaksės normų ir rekomendacijų santykio su dabartine vartoseną tyrimas“¹. Vienas iš projekto uždavinių – nustatyti sintaksės normų ir rekomendacijų santykį su dabartine vartoseną, t. y. patyrinti, kaip (ar) dabartinės normos atliepia dabartinės vartosenos polinkius, ar nesama kokių atotrūkių, neatitikimų ir pan. Į tuos klausimus verta dėmesį atkreipti ir dėl to, kad nors nuo „Kalbos patarimų“ (toliau – KP) sintaksės dalykams skirtų knygelių pasirodymo praėjo jau dešimtmetis, per tą laikotarpį dėl jose pateiktų rekomendacijų nebuvo kaip nors esmingiau diskutuota (nebuvo ir knygelių recenzijų). Pranešime bus aptarta keletas sintaksės reiškinių, dėl kurių kodifikacinio vertinimo norėtusi kiek paabejoti ar sukelti diskusijų.

Vienas iš tokių svarstytinų dalykų – pasakymo *tikėti į ką* dabartinė vartoseną ir norminis vertinimas. KP S2 knygelėje ši konstrukcija pateikiama kaip vengtina, taigi bendrinės kalbos norma nelaikytina. Ar toks kodifikacinis vertinimas yra pagrįstas? Nors esama senos šios konstrukcijos neigiamo vertinimo tradicijos (ją peikė Poterių komisija, Petras Būtėnas, Pranas Skardžius, Jonas Šukys), vis dėlto vartoseną su prielinksniu *į* dabartinėje kalboje stipriai išgalėjusi, o ją pastaruoju laiku dar labiau sustiprino katalikų bažnyčiose kalbamas Nikėjos–Konstantinopolio tikėjimo išpažinimas, kur sakoma *Tikiu į Dievą Tėvą; Tikiu į Šventąją Dvasią*. Gana svarių argumentų prielinksninės konstrukcijos naudai yra teikę kalbininkas

---

¹ Projektas (vadovė doc. dr. Lina Murinienė) vykdomas pagal Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–2020 m. programą.

Leonardas Dambriūnas ir žymus dvasininkas, rašytojas, kanoninių Bažnyčios tekstų redaktorius, geras klasikinių kalbų mokovas Vaclovas Aliulis. Pastarojo įžvalgos vertingos tuo, kad į šią konstrukciją žiūrima ne tik kalbiškai, bet pateikiamas ir platus istorinis ir teologinis diskutuojamo dalyko kontekstas, primenama ir aptariama ilgos diskusijos šiuo klausimu eiga, nagrinėjami kiti reikšmingi aspektai. Pro Aliulio akis neprasprūsta ir lietuvių kalbos faktai, polinkiai, kuriais remdamasis jis laiko pasakymą *tikėti į ką* savu, lietuvišku, nieku gyvu neverstiniu. Jo teikiami „Lietuvių kalbos žodyno“ pavyzdžiai leidžia teigti, kad lietuviai griežtai neskiria *tikėti į ką* nuo *tikėti ką*, ir nematyti, kad viena forma būtų svaresnė už kitą. Kitas kalbinis argumentas – prielinksninė konstrukcija paranki junginiams su veiksmažodiniu daiktavardžiu: „Pasakymai *tikiu į Kristų, tikėjimas į Kristų* suprantami, o *Kristaus tikėjimas* (iš *tikiu Kristų*) nevienaprasmiš.“

Kitas svarstytinas reiškinys – vengtinas vietininkas daikto požymiui reikšti (KP S1, p. 98). Tam tikrų abejonių kelia kai kurie šiame straipsnyje pateikti taisytinis vartosenos pavyzdžiai ir jų taisytiniai. Pvz., *Ji – konkurso Budapešte* (– *Budapešto konkurso laureatė*). Pasakymas *Budapešto konkurso*, matyt, tinkamesnis kalbant oficialiau, tiksliau, turint galvoje tokio konkurso pavadinimą, o jei tikslus konkurso pavadinimas kitoks, jei norima nusakyti paprasčiau, laisviau, tada visai įmanoma, o neretai ir parankesnė vietininko raiška. Be to, nėra visai tikslu aptariant vertinamąjį dalyką teigti, kad tokio tipo pasakymais „apibūdinama to daikto ypatybė, **o ne vieta**“ (išskirta mano – V. V.) – vietos reikšmė daugelyje KP straipsnyje teikiamų pavyzdžių yra gana ryški. Matyt, dėl šių priežasčių ir dabartinėje vartosenoje pasakymai su vietininku gana gausūs ir produktyvūs, o tai verčia svarstyti, ar aptariamą konstrukciją iš tiesų vengtiną.

ADMINISTRACINĖS KALBOS LEKSIKOS NAUJOVĖS

Kalba nuolat kinta veikiami socialinių aplinkybių ir kitų kalbų. Aiškiausiai kalbos kitimą atskleidžia leksikos pokyčiai. Tai lengviausiai kintantis kalbos sluoksnis.

Administracinė kalba, kaip bendrinės kalbos atmaina, ryškiai atspindi bendrinės kalbos pokyčius, vienos naujovės administracinėje kalboje atsiranda kaip reiškiniai, apskritai būdingi bendrinei kalbai, kitos – specifiniai reiškiniai – pirmiausia atsiranda administracinėje kalboje, o iš jos patenka į kitas bendrinės kalbos vartojimo sritis, ypač žiniasklaidą. Administracinė kalba yra viena iš labiausiai prižiūrimų kalbos vartojimo sričių, joje reta atsitiktinių reiškinų. Jei naujovė atsiranda administracinėje kalboje ir ji nėra labai specifinė (vartojama tik siauros srities specialistų), yra tikimybė, kad ta naujovė plis visoje bendrinėje kalboje.

Greičiausiai kalbos kinta veikiamos kitų kalbų, dėl globalizacijos anglų kalbos poveikis aiškiai matyti daugelyje pasaulio kalbų. Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą (toliau – ES), ypač sustiprėjo anglų kalbos poveikis administracinei kalbai, dėl jo lietuvių administracinė kalba pastebimai kinta.

Administracinės kalbos leksikos naujoves galima suskirstyti į tris grupes:

- 1) nauji kitų kalbų žodžiai (skoliniai), pvz.: *multimodalinis*, *paneuropinis*;
- 2) tarptautiniams žodžiams suteikiamos naujos reikšmės, pvz.: *donoras*, *intervencija*, (transporto) *koridorius*, (degalų) *turizmas*;
- 3) neįprastos lietuvių kalbos žodžių reikšmės. Ypač tai pasakytina apie dokumentų ir renginių (ar tam tikrų procedūrų) pavadinimus. ES realijos praplėtė kai kurių lietuvių kalbos žodžių reikšmes, pavyzdžiui, kaip dokumento pavadinimas vietoj *apžvalgos* įsigalėjo

*ataskaita (plg. Komisijos **ataskaita** Europos Parlamentui / Dešimtoji ataskaita / Trečiųjų šalių 2012 m. Europos Sąjungai taikytų prekybos apsaugos priemonių **apžvalga**); vietoj žodžio išvada išgalėjo nuomonė (plg. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto **nuomonė**. Atotrūkio inovacijų srityje mažinimas).*

Tokių naujovių atsiradimo priežastis – verčiant ES dokumentus kylantis poreikis įvardyti naujus daiktus, vietas, sąvokas, ribojamas pastangų kuo tiksliau pažodžiui perteikti originalo kalbos raišką.

APIE AUTORIUS

GIEDRĖ ČEPAITIENĖ – prof. dr., Šiaulių universiteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedros profesorė; el. p. lkk@hu.su.lt

RASA DOBRŽINSKIENĖ – dr., Mykolo Romerio universiteto lektorė; el. p. rasa.dobrzinskiene@gmail.com

KAZIMIERAS GARŠVA – dr. (HP), Lietuvių kalbos instituto Vardyno skyriaus vadovas, vyriausiasis mokslo darbuotojas; el. p. kgarsva@takas.lt

LAIMA KALĖDIENĖ – prof. dr. (HP), Lietuvių kalbos instituto Kalbos istorijos ir dialektologijos skyriaus vyriausioji mokslo darbuotoja; el. p. kaledienei@gmail.com

JONAS KLIMAVIČIUS – dr., Lietuvių kalbos institutas

REGINA KOŽENIAUSKIENĖ – prof. habil. dr., Vilniaus universiteto profesorė; el. p. Regina.Kozeniauskiene@flf.vu.lt

AURELIJA LEONAVIČIENĖ – prof. dr., Kauno technologijos universiteto profesorė; el. p. aurelija.leonaviciene@ktu.lt

DALIA LIEPUONIŪTĖ – Vilniaus universiteto Prancūzų filologijos bakalauro studijų studentė

RITA MILIŪNAITĖ – dr., Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos skyriaus vadovė, vyriausioji mokslo darbuotoja; el. p. ritam@lki.lt

LINA MURINIENĖ – doc. dr., Lietuvos edukologijos universiteto Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedros vedėja, docentė; el. p. lina.muriniene@leu.lt

DAIVA MURMULAITYTĖ – dr., Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos skyriaus vyresnioji mokslo darbuotoja; el. p. daminga@takas.lt

INGA NANARTONYTĖ – Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas; el. p. inga.nanartonyte@gmail.com

LAIMA PEČKUVIENĖ – Mykolo Romerio universiteto lektorė; el. p. laima.peckuviene@gmail.com

IRENA SMETONIENĖ – doc. dr., Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedros docentė; el. p. irena.smetoniene@flf.vu.lt

DZINTRA ŠULCĖ – doc. dr., Liepojos universiteto docentė; el. p. dz.sulce@tvnet.lv

AURELIJA TAMULIONIENĖ – dr., Lietuvių kalbos instituto Bendrinės kalbos skyriaus mokslo darbuotoja; el. p. a.tamulioniene@lki.lt

DAIVA VAIŠNIENĖ – doc. dr., Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininkė; el. p. daiva.vaisniene@vlkk.lt

VIDAS VALSKYS – doc. dr., Lietuvos edukologijos universiteto docentas; el. p. vidas.valskys@leu.lt

RASUOLĖ VLADARSKIENĖ – doc. dr., Lietuvių kalbos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja; el. p. rasuole@lki.lt